

СТРАХУВАННЯ ТА КРЕДИТУВАННЯ ЯК ОСНОВНІ МЕТОДИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО МЕХАНІЗМУ, ДІЮЧОГО В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Яцух О.О., к.е.н., доцент, Таврійський державний агротехнологічний університет

Розглядаються одні з основних методів фінансово-кредитного механізму, діючі в аграрному секторі, зокрема страхування та кредитування. Відображено роль держави в таких процесах.

Ключові слова: страхування, кредитування, аграрний сектор

ВСТУП

Проблема фінансування аграрного сектора економіки в умовах формування і функціонування ринку продовольства є багатопланою. Вирішення її стосується, передусім, у створенні дієвого фінансово-кредитного механізму, який органічно би поєднував та вдосконалював систему самофінансування виробництва продукції, забезпечував необхідний рівень державної підтримки, надавав можливості щодо залучення кредитних ресурсів. Одними із основних методів фінансово-кредитного механізму є система кредитування та страхування в аграрному секторі.

В умовах членства України в СОТ слід відзначити, що основні аспекти розвитку системи фінансового забезпечення сільського господарства висвітлені в наукових працях таких вчених-економістів як І. Білоруса, О. Бородіної, П. Гайдуцького, М. Дем'яненка, М. Малика, В. Месель-Веселяка, П. Лайка, Ю. Лузана, Т. Остапко, П. Саблука, І. Ямпольської та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної роботи є аналіз діючої системи державної підтримки галузі через державний механізм здешевлення кредитів і страхових послуг та окреслення напрямів її вдосконалення з урахуванням специфіки та особливостей функціонування галузі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» визначено основи державної політики у бюджетній, кредитній, цінovій, страховій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення. Зокрема це стосується: державного регулювання ринку страхування сільськогосподарської продукції (капітальних активів) та фонд аграрних страхових субсидій.

Актуальним є налагодження страхового механізму для утримання рослинництва через залежність їх продуктивності та якості одержаного врожаю від погодних умов. Як свідчить міжнародна практика, ефективну систему агрострахування неможливо побудувати без активної участі держави, зацікавленої у стабільному розвитку аграрного сектору економіки. Державна підтримка страхування в сільському господарстві запроваджена і в Україні. Сільгоспвиробники, які виробляють певні види найбільш важливої для України сільгосппродукції, мають можливість за певних умов компенсувати до 50% вартості сплачених ними страхових премій (внесків).

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють відносини агрострахування в Україні є:

- Закон України «Про страхування» №2745-III від 04.10.2001 р.;

- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності» від 11.07.2002 р. №1000;

- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у Державному бюджеті для здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплаченими суб'єктами аграрного ринку» від 21.02.2007 р. 261 та інші.

Підприємства зобов'язані попередньо застрахувати ризики загибелі (втрати) сільськогосподарської продукції (її частини) та капітальних активів, якщо вони:

а) продають на організованому аграрному ринку будь-який вид товарного деривативу, базовим активом якого є сільськогосподарська продукція;

б) отримують бюджетну дотацію або субсидію, пов'язану з виробництвом сільськогосподарської продукції або здешевленням її ціни;

в) отримують банківський кредит на цілі виробництва сільськогосподарської продукції або придбання капітальних активів, якщо проценти за таким кредитом частково або повністю відшкодовуються за рахунок бюджету;

г) отримують бюджетний кредит або банківський кредит під гарантію держави чи органу місцевого самоврядування на цілі виробництва сільськогосподарської продукції або придбання капітальних активів.

Підприємства можуть застрахувати ризики загибелі (втрати) сільськогосподарської продукції або її частини за правилами комплексного або індексного страхування, а капітального активу — від ризиків його знищення, зруйнування, викрадення, а також пошкодження, яке робить його непридатним для використання або значно знижує його експлуатаційні якості, на строк, що не перевищує граничний строк виконання зобов'язань страхувальника.

Крім того підприємства можуть використовувати комплексне страхування — страхування усіх ризиків загибелі (втрати) сільськогосподарської продукції або її частини.

Об'єктом комплексного страхування є будь-який з таких об'єктів (їх комбінація):

а) сума витрат, понесених у зв'язку з виробництвом окремого виду сільськогосподарської продукції;

б) очікувана вартість сільськогосподарської продукції, що виробляється;

в) очікуваний дохід (прибуток) від продажу сільськогосподарської продукції, що виробляється.

Виробник сільськогосподарської продукції або її продавець (покупець) має право добровільно застрахувати будь-які ризики її загибелі (втрати).

Кошти на здешевлення вартості страхових премій передбачаються в законі «Про Державний бюджет України». Сума, що виділяється з цієї метою щороку зростає, що свідчить про усвідомлення державою важливості підтримки агрострахування як вагомого інструмента управління сільськогосподарськими ризиками в Україні. Так, якщо, наприклад, у 2005 р. в бюджеті передбачалося за цими напрямком 54 млн. грн., то в 2008 р. — 200 млн. грн. (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги бюджетних коштів на здійснення фінансової підтримки підприємств АПК передбачені в Державному бюджеті у 2005-2009 рр., тис. грн.

КПКВ*	Назва програми	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
2801240	Фінансова підтримка підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів	350000	260000	667000	1650000	300000
2801430	Часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва	70000	32000	131810	100000	—
2801580	Здешевлення вартості страхових премій	54000	10000	50000	200000	—

* КПКВ — код програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету

До основних причин, які зумовлюють майже цілковиту відсутність у сільськогосподарських підприємствах страхування, слід віднести недостатність фінансових ресурсів, недотримання агротехнічних вимог вирощування, необізнаність та недовіра до сфери страхування.

Найнефективнішою формою фінансової підтримки аграрних підприємств є механізм здешевлення кредитів комерційних банків.

Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» визначено режим кредитної субсидії який полягає у субсидуванні частини плати (процентів) за використання короткострокових та середньострокових кредитів, наданих банками в національній валюті.

Субсидуванню підлягає частка процентів за кредитом, основна сума якого використовується за цільовим призначенням на потреби виробництва окремого об'єкта державного цінового регулювання.

Розмір кредитної субсидії надається до 50 відсотків від розміру процента, нарахованого на основну суму кредиту, але не вище 50 відсотків від розміру середньозваженого процента за кредитами банків у національній валюті, повністю забезпечених заставою, який фактично склався в Україні станом на 1 лютого поточного бюджетного року, та наданих:

а) для короткострокових кредитів — строком до 12 календарних місяців;

б) для середньострокових кредитів — строком до 36 календарних місяців.

Порядок розрахунку такого середньозваженого процента визначається постановою Кабінету Міністрів України на підставі подання Національного банку України. Розмір кредитної субсидії щорічно оприлюднюється Кабінетом Міністрів України не пізніше 1 березня поточного бюджетного року.

Кредитна субсидія надається позичальнику щоквартально, виходячи з суми фактично сплачених процентів за відповідний період.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 18.02.2004 р. № 184 зі змінами та доповненнями, внесеними постановою КМУ від 15.01.2005р. №34 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2006 рік на здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення коротко- і довгострокових кредитів» розраховується компенсація по кредитах виробників с.-г. продукції юридичних осіб (табл. 1).

Особливо хочеться звернути увагу на те, що у 2008 році в Державному бюджеті країни передбачено на фінансову підтримку підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів — 1 650 000 тис. грн., в той час як загальні витрати в цілому по Міністерстві аграрної політики були заплановані в обсязі 8 342 187,5 тис. грн.

Важливим елементом кредитної політики банків є вимоги до забезпечення кредиту, що надається позичальнику. Банки дотримуються консервативного підходу до оцінки забезпечення, встановлюють жорсткі вимоги до видів забезпечення та коефіцієнтів покриття по них.

З метою зменшення ризику неповернення кредиту та нарахованих відсотків, банки надають кредиту позичальникам при наявності відповідного забезпечення: застави (рухомого майна, іпотеки, цінних паперів, майнових прав); гарантії; поручництва. І тільки у виняткових випадках банки можуть здійснювати видачу кредиту під поруку (страховий поліс) страхової компанії.

Договори застави, іпотеки, гарантії, поруки мають бути оформлені у відповідності до діючого законодавства і вимогам внутрішніх нормативних документів банків, що регулюють дану операцію. Обов'язкове нотаріальне оформлення договорів застави здійснюється у випадках, передбачених чинним законодавством або за рішенням Кредитного Комітету (Кредитної Комісії Банку).

Вартість заставного майна повинна бути достатньою для погашення кредиту, процентів та інших платежів, передбачених кредитним договором, витрат по зберіганню заставного майна. Вартість заставного майна підтверджується оцінкою незалежного оцінщика, яка є невід'ємною частиною кредитної справи.

Суми кредитів, а також лімітів кредитування не можуть перевищувати:

- 90% від суми застави майнових прав на грошові кошти;
- 70% від ліквідаційної вартості нерухомості та цілісних майнових комплексів, пропонуєваних під заставу;
- 50% від ліквідаційної вартості обладнання, товарів в обігу та іншого майна, пропонуєваного під заставу.

При здійсненні кредитної операції умови, ліміт та строк кредитування визначаються банківським продуктом, який регулює дану кредитну операцію, затверджену колегіальним органом, що має повноваження по його затвердженню.

У той же час є декілька факторів, які негативно вплинули на розвиток кредитування саме сільгоспвиробників:

1. Відсутність у багатьох садівницьких підприємствах власних коштів та необоротних активів для застави є перешкодою отримання кредитних ресурсів.

2. Швидке входження банків на ринок кредитування сільгоспвиробників без відповідно адекватного набуття досвіду по кредитуванню даного бізнесу, що спричинило в деяких банках формування неякісного кредитного портфелю в сільському господарстві і як наслідок — негативне відношення до кредитування цього сектору та вихід з нього.

3. Відсутність ефективного страхування ризиків сільгоспвиробництва — основного джерела повернення банківських кредитів. Зазвичай банки вимагають забезпечення кредитів ліквідною заставою, але разом з тим вони зацікавлені у тому, щоб клієнт повернув кредит із прибутків, отриманих від свого бізнесу, а не шляхом продажу заставленого майна. Основним джерелом повернення кредиту — є сільгоспвиробництво, тобто майбутній урожай чи продукція, і відсутність ефективного страхування сільськогосподарських ризиків зумовлює підвищення ризику значного недоотримання та можливості визнання збитків, які сільгоспвиробник покриватиме тільки власними силами.

Але разом з тим є певні фактори, які привертають увагу банкірів до сільськогосподарського сектору:

- перш за все, банкіри і надалі продовжуватимуть роботу із сільгоспвиробниками, які зарекомендували себе як надійні клієнти банку, тобто вчасно виконували свої зобов'язання перед банком;
- для банків вигідною є співпраця з сільгоспвиробниками, які впроваджують нові технології, що дозволяє мінімізувати погодні та виробничі ризики та отримувати високі урожаї і якісну продукцію, мають диверсифіковане виробництво та стабільні ринки збуту;
- сприяють кредитуванню села програми державної фінансової підтримки через механізм здешевлення кредитів, які цього року передбачають надання компенсації також і по довгострокових кредитах терміном до трьох років.

Слід відмітити, що важливим для розвитку мікрокредитування села є здійснення державної підтримки через механізм здешевлення кредитів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, до початку фінансової кризи, банки нарощували обсяги кредитного портфелю у кредитуванні аграрного сектору. Щодо процентних ставок по банківських кредитах, то вони були суттєво знижені у 2005-2008 роках — їх розмір коливався від 18 до 28% річних. У той же час, банки не зможуть повністю задовольнити потребу сільгоспвиробників у кредитних ресурсах і швидше за все ця ніша буде зайнята товарним кредитуванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України».
2. Закон України «Про страхування» №2745-III від 04.10.2001 р.
3. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у Державному бюджеті для здешевлення вартості страхових премій (внесків), фактично сплаченими суб'єктами аграрного ринку» від 21.02.2007 р. №261.
4. Постанова КМУ від 18.02.2004 р. №184 зі змінами та доповненнями, внесеними постановою КМУ від 15.01.2005р.№34 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті України на 2006 рік на здійснення фінансової підтримки підприємств агропромислового комплексу через механізм здешевлення коротко- і довгострокових кредитів».